

OPBOUW



weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

redactie: dovenetel 45 - Heerenveen
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

W. Borgdorff — Doorn

Waar draait het om in ons leven?

„Laat niet varen de werken van Uw handen”
— Psalm 138 vs. 8c —

De opbouw van Psalm 138 is veelzeggend: het eerste gedeelte (vs. 1-3) en het laatste gedeelte (vs. 7-8ab) behoren bij elkaar; het middengedeelte (vs. 4-6) staat ingeklemd tussen twee gedeeltes, die een heel persoonlijke toon hebben. Dat persoonlijke draait als het ware om dat midden gedeelte. De aandacht voor het persoonlijke is er met het oog op dat wat in het middengedeelte staat.

Eerst maar dat persoonlijke. De dichter gunt ons een blik in zijn persoonlijke leven. Hij laat zien, dat heel zijn leven erop gericht is, om de HEERE te loven en te prijzen. Daar was blijkbaar een heel concrete aanleiding toe: uit de nood heeft hij geroepen tot de HEERE, en de HEERE heeft hem geantwoord.

Dat lezen we vaker in de psalmen... maar let op wat hier, in deze psalm aan de hand is. Het antwoord van de HEERE is: kracht geven, bemoeiden.

Dat is heel wat anders dan: uit de nood redden.

Velen denken — vaak onbewust — dat als je in God gelooft, dat Hij je dan wel uit de puree haalt, als je tot Hem roept. De psalm laat echter zien: God helpt niet altijd uit de nood, maar: Hij is wel een Helper in de nood.

We mogen dan zien, dat de situatie van de man er wel erg door verandert. Juist omdat de HEERE hem kracht gegeven heeft, gaat hij de HEERE loven en prijzen. De bemoediging die hij van de HEERE ontvangt zet hem ertoe aan, om de HEERE groot te maken. Je kunt dus niet zeggen dat je pas blij kunt zijn, als alle leed geleden is. Het loflied kan al veel eerder klinken.

Gods weldaad in het leven van die is niet, dat God de nood wegneemt, maar: dat God kracht geeft om de moeiten en het verdriet te dragen. Het leven van een gelovige kan al gaan schitteren, als dat ervaren wordt!

Nu weet die man ook wel, dat het daarbij niet zal blijven. God zal hem ook verder helpen. Het is nu nog maar een begin; een begin met een belofte; God doet een toezegging, die ver uitsteekt boven wat God tot nu toe gedaan heeft (zo iets wordt bedoeld met de woorden van vs. 2b). Het leven van die man wordt helemaal gekleurd, in het licht gezet door die toezegging van God, dat Hij het ook zal voleinden. Hij is goedertieren tot in eeuwigheid; d.w.z. Hij blijft vasthouden aan Zijn verbond voor altijd; Hij doet wat Hij zegt, nu, en altijd. Deze boodschap geeft perspectief in het leven. Maar er is meer: de wel-

daad die God aan de man bewezen heeft, is gericht op degenen die in het middengedeelte worden genoemd. Dat zijn koningen; in die tijd waren dat de vertegenwoordigers van het volk.

Als er staat dat de koningen de HEERE zullen loven, dan betekent dat eigenlijk: niet alléén die koningen, maar ook hun onderdanen — alle volkeren zullen de HEERE loven.

Dat staat vaker in de bijbel, dat de volkeren de HEERE zullen loven. Om precies te zijn: op twee manieren, met twee accenten. Positief, als de koningen en hun onderdanen gehoor geven aan de boodschap van God; dat heeft met zending en evangelisatie te maken; maar het komt ook in meer negatieve zin voor: dat aan het eind der tijden de vijanden van God Hem óók hulde moeten brengen; aan het eind van de geschiedenis zal elke knie zich buigen en elke tong belijden de Naam van onze God. In Psalm 96 vind je vooral dat positieve, in Psalm 66 het negatieve. In Psalm 138 wordt dat wonderwel in het midden gelaten.

Nu de psalm in zijn geheel. Gods weg met Zijn volk en Zijn bemoeienis met de enkele persoon is gericht op de koningen van de aarde en hun onderdanen, dat ook zij de Naam van de HEERE loven.

De koning van deze psalm (zo ruim mag je het opschrift 'Van David' best nemen) krijgt van Gods kant een bemoediging om verder te kunnen gaan, en het is de bedoeling dat zijn collega's, de koningen van de aarde, dat zullen zien en merken op zo'n manier, dat ze zullen zeggen: gróót is de HEERE.

Waar draait het om in ons leven? Dat de volkeren, dat alle mensen de

HEERE zullen aanbidden, en dan: van harte. Straks zullen ze het in ieder geval doen, maar misschien gedwongen. Daarom is ons leven zo belangrijk, hoe wij omgaan met de dingen, met de moeilijke dingen, de zorgen, het verdriet en het gemis; ons persoonlijke leven, laat dat voor de mensen om ons heen een aanleiding zijn om te zeggen: gróót is de HEERE. Dat is de bedoeling: dat de collega's van het werk, de mensen in de straat, de vrienden van de sportvereniging zien, dat de belofte van God ons leven stempelt en doet schitteren. De psalm heeft een persoonlijke toon: de HEERE zal het voor u voleindigen. Maar: het is opgenomen in Gods grote werk: dat de volken de HEERE zullen loven; de psalm sluit dan ook af met de bede: HEERE, laat dat werk, ook in ons leven, niet los!



IN DIT NUMMER

- 73 Ds W. Borgdorff,
Waar draait het om in ons leven?
- 74 Prof. dr H. J. Jager,
In memoriam professor Veenhof (3)
- 74 Drs P. J. van Kampen,
Opklommen tot God
- 76 D. W. L. Milo,
Slaapzak-praatje
- 76 Ds A. H. Algra,
Geloof en Revolutie
- 78 P. C. van Wijk,
Terloops...

In memoriam professor Veenhof - 3

Broeders en zusters in de Here Jezus Christus, familie, vrienden kennissen, van onze overleden broeder Cornelis Veenhof.

Wij zijn hier in een z.g. rouwdienst, we mogen 't ook wel noemen een dienst van troost, van vermaning, ook wel van dankbaarheid.

Want er is wél verdriet. Er is een lege plaats in de familie en in breder kring. Maar er is ook dankbaarheid, dat hij rustig mocht heengaan. Dat we niet treuren als zij die geen hoop hebben.

We kunnen 't ook noemen een dienst van vermaning en troost, want we worden vermaand er elkan- der aan te herinneren dat we hier geen blijvende stad hebben en ook ons als kinderen des lichts voor te bereiden op 't einde van dit leven en op de wederkomst van de Here Jezus.

Wij zijn hier niet om een held te vereren. Wel om te gedenken wat hij geweest is voor velen. Want hij was een broeder van ons allen, maar een zeer begaafde broeder. En als we spreken van begaafde mensen dan zijn we geneigd om die mensen in de hoogte te steken. Maar wanneer we erkennen dat hij grote gaven had, dan mogen we dankbaar zijn dat velen daarvan genoten hebben.

We zullen geen mens vereren, wel eren. Eren ook om hun werk, en hij heeft gewerkt zolang 't dag was. Hij heeft zijn gaven gebruikt. En ik kan nazeggen wat een vroegere dominee hier zei: 'Lui ben ik niet geweest'.

Wanneer we zijn vriendschap hebben genoten, dan mogen we daar dankbaar voor zijn. En wanneer we door hem getrokken zijn uit de duisternis, in het wonderbaar licht, door zijn prediking — en er zijn er geweest, misschien velen, dan zullen we dankbaar voor God, de gever van alle gaven, moeten danken. Wanneer we als leerlingen van zijn lessen geleerd hebben, dan mogen we ook de gever van die gaven dankbaar zijn. En verder is er de beste gedachtenis van onze voorgangers dat we hun geloof navolgen en in praktijk brengen wat we van hen geleerd hebben.

Nu de vraag: Wat heeft dit ons te zeggen? Wij allen zullen wanneer de Here Jezus niet weerkomt tijdens ons leven, dezelfde weg gaan. En of we nu jong of oud zijn: er is maar één schrede tussen ons en de dood. Ouderen zullen waarschijnlijk eer-

der sterven dan jongeren, maar we zijn allemaal mensen van de dag. 't Kan vandaag de laatste dag zijn, 't kan ook nog jaren duren, maar we zullen enerzijds zó moeten leven alsof 't onze laatste dag is, anderzijds, of we nog een stuk van ons leven vóór ons hebben, om dan te leven als kinderen van het licht. Wannéer de dood ons zal treffen weet niemand, en wanneer de Here Jezus weer zal komen is evenmin aan iemand bekend. Van tijden en tijdsgewrichten kunnen wij niet weten, zelfs de Zoon des mensen niet. We zullen ons moeten voorbereiden, telkens weer, volhardend, op de doodsdag en ook op de komst van de Here Jezus, opdat die dag ons niet overvalt als 'n dief in de nacht. De ongelovigen zullen daardoor overvallen worden, en zij zullen zeggen: 'vrede, vrede, geen gevaar, 't gaat goed, 't gaat goed' of 't gaat slecht, 't gaat slecht, maar 't zal hun plotseling overkomen.

Dat mag ons niet gebeuren, want wij zijn kinderen van het licht, d.w.z. wij behoren bij het licht.

Dat beeld kennen we uit de Schrift. Duisternis is een beeld voor al wat slecht, gemeen, onheilig, onrechtvaardig, goddeloos is. En licht is een beeld voor al wat goed, waar, zuiver, rechtvaardig, heilig is. Hoe wist Paulus dat die Thessalonicenzen kinderen van het licht waren? Dat 't licht van het Evangelie hen

had bestraald en ze in dat licht zich verheugden? Ze hadden dat met blijdschap aangenomen! Jezus Christus is het Licht der wereld en wie Hem volgt zal in het licht herleven en zal in 't duister niet geraken, staat geschreven.

En wanneer we ons kinderen des Lichts weten, dan mogen we dat weten door 't geloof in de Here Jezus en dan zullen we ook luisteren naar wat deze tekst ons verder te zeggen heeft.

Laten wij niet slapen gelijk de anderen. Het zou ons ook kunnen overkomen en dan roept de Here ons toe: „Ontwaakt gij die slaapt en staat op uit de doden en Christus zal over u lichten.”

We mogen echter niet slapen, maar moeten wakker zijn en nuchter, waakzaam en vastend.

Want nuchter zijn betekent hier niet, dat we als de Groningers nogal nuchter de zaken mogen aanzien, maar 't wil zeggen dat we niet moeten eten van de lekkernijen van de wereld. Wanneer we nuchter moeten zijn omdat een dokter onze maag wil onderzoeken, dan betekent dat, dat we niet moeten eten. En als hier staat dat we nuchter moeten zijn, dan wil dat zeggen dat we nuchter moeten blijven van wat de wereld ons biedt, ons dus onthouden van de wereldse begeerlijkheden, zoals in de Schrift staat.

Tevens moeten wij ons toerusten met 't harnas van geloof en liefde en met de helm van de hoop der zaligheid of de redding. Hier worden alleen verdedigingswapens genoemd. Een is 't zwaard des geestes, 't Woord Gods. Maar we hebben ons te verdedigen tegen aanvallen van de boze, de duivel, van de wereld en van onze oude natuur. En daartegen hebben wij de wapens van geloof, liefde en hoop. Er wor-

den op ons pijlen, vurige pijlen afgevuurd, staat er in de Schrift. Wij zijn daartegen immuun, veilig, als we gewapend zijn met 't harnas van 't geloof, dat zich vasthoudt aan Gods beloften.

Dat gelooft in de kracht van de Heilige Geest.

Wanneer we vol zijn van de Geest en van Gods geestelijke gaven, van Gods beloften voor dit, en 't toekomstige leven, dan heeft de duivel, niets over ons te zeggen, dan kan hij ons geen kwaad doen, en de wereld ons ook niet.

Dan zijn we zo vol van Zijn Geest, zo rijk in God en in al wat Hij beloofd heeft, dat 't kwaad er niet bij kan. Waar 't één is, kan 't ander niet zijn.

Als we leeg zijn, dan kunnen demonen ons huis beheersen. Maar als we vol zijn van de dingen van het Koninkrijk der Hemelen, dan lopen we geen gevaar onder de voet gelopen te worden door de vijanden. In de tweede plaats werd gesproken van het harnas van de liefde: de meeste van de drie.

Als wij God liefhebben met heel ons hart en al wat in ons is, en de naasten als onszelf, dan is ons leven vol. Want hieruit blijkt dat we God liefhebben, wanneer we Zijn geboden bewaren. Zoals de Here Jezus ook de opdracht gegeven heeft aan de discipelen: in de eerste plaats verkondig het evangelie, opdat we mogen geloven. Maar in de tweede plaats: leert ze onderhouden, alles wat ik geboden heb. En wanneer we daar druk mee zijn, met liefdedaden, in afhankelijkheid van de Geest van Jezus Christus, dan hebben we 't daar zó druk mee dat er géén leegheid in ons leven is. We kennen allen de spreuk: Ledigheid is des duivels oorkussen. Wij zijn een makkelijke prooi voor de vijand,

GANSELIJK ONBEKWAAM (I)

Het is verbazingwekkend hoe humanisten van allerlei soort blijven vasthouden aan de principiële goedheid van de mens, ondanks alle verschrikkelijke zaken die er in de wereld plaats vinden.

Als ik dit tik klinken de berichten uit Assam in Noord India, waar Moslims en Hindoes elkaar bestrijden. Wat al geleid heeft tot minstens 3000 slachtoffers.

Een andere verschrikking: vorig jaar zijn in de hele wereld twee miljoen mensen standrechtelijk ter dood gebracht. En het is vrijwel zeker dat een veelvoud over heel de wereld te lijden heeft van burgeroorlog en martelingen.

De technische vooruitgang die het mensdom gemaakt heeft maakt het mogelijk met electische en chemische behandelingen vrijwel ieder mens zo te breken dat hij elke misdaad bekend of hij die gedaan heeft of niet en dat hij bereid is

pastorale notities

DOOR
H. AMELINK

iedere bekende te verraden, ook ongeacht of die bekende iets gedaan heeft of niet. Degenen die de martelingen toepassen weten van te voren wat ze horen willen. Iemand heeft gesproken van de nieuwe middeleeuwen die erger zijn dan de oude middeleeuwen. En men schrijft dat dan met het oog op de praktijken ten aanzien van heksen en ketters. Want we moeten niet denken dat alleen Hindoes en Mohammedanen wreed kunnen zijn. De christenen zijn niet beter zoals de Middeleeuwen en de tijd van de Renaissance wel duidelijk maken en zoals de praktijk in veel zogenaamde christelijke landen ook nu nog aantoon. Folter en wreedheid

is ook geen verschijnsel beperkt tot blanken. Ook in de landen, die zogenaamd bevrijd zijn van het koloniale juk weten ze er wat van. Daarom is het verbazingwekkend dat men nog steeds wil geloven in de mens en zijn goedheid. De oude Heidelberger die ons zegt dat we buiten de genade Gods ganselijk onbekwaam zijn tot enig goed en geneigd tot alle kwaad heeft echt geen ongelijk. Ook christenen zijn van nature geneigd God en hun naasten te haten. En die 'natuur' hebben wedergeboren zondaren niet achter, maar in zich. De strijd die de christenen in de Libanon soms voeren tegen anderen is in methode niet ongelijk aan de methode van de heilige oorlog van de oude man die Perzië regeert. En niets is er zo erg als godsdienstig fanatisme. Want wie niet diep overtuigd is van zijn onbekwaamheid tot enig goed wordt automatisch ook onverdraagzaam. De kerkgeschiedenis is er om dat te bewijzen.

* Toespraak van Prof. dr H. J. Jager in de dienst ter herdenking van Prof. C. Veenhof.

maar als we vol zijn van liefdedaden, van het onderhouden van Gods geboden, met gebreken en zwakheden, maar wel daarmee bezig zijn, dan zijn we veilig voor de vurigste pijlen van de vijand.

In de derde plaats moeten we ons wapenen met de helm van de redding, van de zaligheid.

Dat wil niet zeggen dat we nu niet reeds zalig kunnen zijn, want de rechtvaardigen worden zalig geprezen in de Schrift. Maar 't wil zeggen dat de volle verlossing van alle schuld en macht en besmetting der zonde, die wacht ons aan 't einde der dagen.

Nu blijft nog de strijd tegen duivel, wereld en eigen vlees, maar 't is een frisse en vrolijke strijd, want we hebben de belofte dat we meer dan overwinnaars zullen zijn, superoverwinnaars.

Welnu, wanneer we daar naar uitzien, met vast vertrouwen — want de Bijbelse hoop is geen „'t kan vriezen, 't kan dooien”, maar een vast en stellig overtuigd zijn in de Heer, die doen zal wat Hij beloofd heeft.

We mogen ernaar uitzien met groot verlangen. We mogen weten dat we niet gesteld zijn tot toorn.

God heeft ons niet bestemd tot de ondergang!

Zeker, er zijn slachtoffers van Gods toorn, er zijn er die onder de toorn vergaan, want God kan toornen, maar Hij wil niet dat wij verloren gaan, Hij wil ons behoud. God heeft ons niet gesteld tot toorn, staat er, maar tot 't verkrijgen van de volle zaligheid van onze Here Jezus Christus, van de levende Heiland die met z'n Geest en genade bij ons is en in ons meeleven kan, zelfs in onze zwakheden en gebreken, omdat Hij ook verzocht is geweest, doch zonder te zondigen. Die levende Heiland heeft zich eens voor ons gegeven in de dood. Hij is voor ons gestorven, opdat wij, hetzij wakend, hetzij slapend, samen met Hem zouden leven.

„Hetzij wakend, hetzij slapend”, dat betekent: als wij nog leven als de Here Jezus weerkomt, of dat wij ontslapen zullen zijn vóór Zijn wederkomst.

Maar dan zien we vooruit naar die heerlijke toestand waarin we met Hem zullen leven: altijd bij de Here zijn, dat is 't heerlijkste vooruitzicht dat ons mag strelen.

Niet alleen omdat 't zo ellendig en droevig is in deze wereld, een wereld vol van ellende, met recht 'n tranendal, 'n jammerdal, maar vooral positief, omdat we bij de Here mogen zijn in een toestand waarin geen dood meer zal heersen, waar geen leed meer zal gebeuren op de berg van Gods heiligheid, maar waar God zal zijn alles en in allen. „Vermaant elkander en bouwt elkander op gelijk gij dat ook doet.” 't Woord vermanen kan ook wel vertaald worden met troost elkaar hiërme. 't Betekent ook: erbij roepen, het kan troostend zijn en vermanend. Zó zullen we elkaar opbouwen in 't geloof. Vervolgens zegt

Paulus: gelijk gij ook doet. Doen wij 't? Als 't goed is, stellig. Laten we daarin dan volharden. Ons voor die troost of die vermaning niet schamen maar eenvoudig doen wat de Here van ons vraagt. Een paar dagen geleden hoorde ik van iemand, die Cornelis Veenhof vaak had horen preken, de opmerking: „Wanneer hij echt in vuur geraakte — hij was altijd vurig van geest in zijn preken, geloof ik — maar wanneer hij echt in vuur geraakte, dan was hij vol enthousiasme, vol ontroering en verwondering. Dan sleepte hij de hoorders mee op de vleugelen van het Woord. Ik kan mij voorstellen dat hij eindigde met 't volgende: „U hebt mis-

schien allemaal wel eens gewandeld in een herfstbos met die prachtige kleuren, als de zon er nog zinderend doorschitterde en dan zeiden we tegen elkaar: Als zó de portalen zijn, hoe zullen dan de zalen zijn, de bruiloftszalen, waar eeuwige vreugde zal zijn?”

Onuitsprekelijk heerlijk, verrukkelijk, dáarnaar mogen we uit zien met groot verlangen. Nog eens: „Zien we daarna uit of schuiven we 't van ons af? Als 't goed is, dan zeggen wij, vooral met de lijdende en vervolgde kerk, „Kom Here Jezus, ja, kom haastig!” Amen.

H. J. Jager, Kampen

P. J. van Kampen — Zeist

Opklimmen tot God

De Vader heeft een lichaam van vlees en beenderen, even tastbaar als dat van de mens; de Zoon eveneens, maar de Heilige Geest heeft geen lichaam van vlees en beenderen, doch is een Persoon van geest. Indien dit niet zo ware, kon de Heilige Geest niet in ons wonen.

(Leer en Verbonden 130 : 22)

Andere Heilige Boeken

Voor Mormonen is het *Boek van Mormon* een heilig boek, hebben we al gezien. Het vertelt de geschiedenis van mensen die vóór Columbus in Amerika woonden. Even gewijd, maar met een andere inhoud, zijn de overige twee boeken die Mormonen als gezaghebbend aannemen.

De *Leer en Verbonden* „bevatten openbaringen, die aan de PROFEET JOSEPH SMITH werden gegeven en tevens enige toevoegingen door zijn opvolgers in het presidentschap der Kerk”.

De 136 afdelingen van het boek geven in chronologische volgorde de inhoud van openbaringen weer, die Smith tussen 1823 en 1844 ontvingen heeft.

De *Parel van Grote Waarde* is ook een verzamelwerk. Het is „een keuze uit de openbaringen, vertalingen en geschriften van Joseph Smith”. Het omvat vier delen: het Boek van Mozes, het Boek van Abraham, Geschriften van Joseph Smith en de Artikelen des Geloofs.

Deze werken lijken mij althans fragmentarischer toe dan het Boek van Mormon. Los daarvan acht ik de inhoud van deze twee boeken, vanuit orthodox-christelijk standpunt gezien, *ketterser* nog dan het Boek van Mormon. Niet dat ik het

laatste genoemde boek zo gemakkelijk te pruimen vind — verre van dat! Toch staan er in de andere twee werken — die overigens ook van ietwat later datum zijn dan Smiths „vertaling” — nogal wat dingen over de Leer van God, de Christologie, de eindtijdverwachting, de Sacramenten, de visie op zonde en verlossing (kortom, de hele dogmatiek) die ik verder van de Bijbel vind afwijken dan het eerste boek.

Het kost weinig moeite om saillante punten uit deze boeken aan te halen — ze zijn er genoeg.

Vanaf dit moment daarom een poging om — veelal met citaten uit bovengenoemde werken ondersteund — de verschillende mormoonse geloofsstellingen nader te bekijken.

God of Goden ?

Houden de Mormonen er een ketterse godsleer op na? Een simpel antwoord valt niet te geven. Anders dan de Jehova's Getuigen ontkennen ze niet nadrukkelijk het Zoon-schap Gods van Christus. Ook lijken ze de Drieënnigheid niet af te wijzen.

Blijkens artikel 1 van de mormoonse geloofsartikelen geloven de Mormonen in „God de eeuwige Vader, en in Zijn Zoon Jezus Christus en in de Heilige Geest”.

In Alma 22 : 44 (Boek van Mormon) lezen we onder andere: „en allen zullen voor de rechterstoel van Christus, de Zoon, en God, de Vader, en de Heilige Geest, Die één Eeuwige God zijn, worden geleid en gehoord om naar hun werken te worden geoordeeld, hetzij die goed of kwaad zijn.”

Die duidelijke uitspraken lijken echter te worden ontkracht door wat in de *Parel van Grote Waarde*, te lezen valt. In Abraham 4 : 3-6 wordt het woord „Elohim” (een woord met een meervoudsuitgang in het Hebreeuws) konsekwent met „Goden” vertaald:

„En zij — de Goden — zeiden: Er zij licht. En er was licht.

En Zij — de Goden — doorgrondde het licht, want het was helder; en Zij scheidden het licht, of deden het van de duisternis gescheiden worden.

En de Goden noemden het licht dag, en de duisternis noemden Zij nacht. En het geschiedde dat Zij het van de avond tot de morgen nacht noemden;

En de Goden zeiden ook: Er zij een uitspansel in het midden der wateren, en het zal den wateren van de wateren scheiden.”

Is God nu voor de Mormonen een drieënnige God? In een Mormoonse konkordantie, Eldin Ricks „Wegwijzer voor de Schriften” lezen we (p. 36) dat de drie Personen „ofschoon volmaakt één in denken, werkwijze en doel — drie afzonderlijke en van elkaar gescheiden wezend zijn”.

Lichamelijk

Wie is schepper, God of de Goden? Het wordt niet erg duidelijk. Wat te zeggen van het citaat bovenaan dit artikel?

Is God een *lichamelijke* God?

In dat kader is ook het volgende citaat belangrijk:

„Naar het beeld van Zijn eigen lichaam, man en vrouw, schiep Hij ze, en zegende hen, en noemde hun naam Adam ten dage, dat zij werden geschapen en levende zielen werden in het land, op de voetbank van God. (Mozes 6:9 - *Parel*)

Veranderlijk

Is God tot in alle eeuwigheid dezelfde? „Ja”, zeggen de Christenen. Bij de begrafenis van Oudste King Follett sprak Joseph Smith echter de volgende woorden: God was eens wat wij nu zijn en hij is een mens op een hoger niveau, en is gezeten in de hemelen daarginds. ... als u Hem zou kunnen zien, zou u Hem met een menselijke gestalte... Hij was een een mens zoals wij, ja... God Zelf, ons aller Vader, woonde op aarde, net als Jezus Christus Zelf...”

Die woorden, uit 1844, zijn ook la-

(vervolg op pagina 78)

D. W. L. Milo — Dalmally

Slaapzak-praatje

Wie van hier naar het Zuiden trekt, bijvoorbeeld om naar Nederland te gaan, vermijdt graag de grote steden Glasgow en Edinburgh met hun griezelige drukte. Die trekt daar net tussen door. Zo komt hij langs Stirling met zijn prachtige, op een hoge rots gelegen, historische kasteel: een onneembare vesting uit oude tijden. Vooraf passeert hij Bridge of Allan in het vakantiegebied van de grote steden: de Trossachs. En Stirling zelf blijft links liggen, sedert een nieuwe snelweg er omheen leidt.

Aan de rotonde, die naar deze snelweg leidt, staat een groot kantoorgebouw. Het draagt de aantrekkelijke naam van Scottish Amicable. Dat zijn twee bijvoegelijke naamwoorden, die samen een veel langere naam aanduiden: de naam van een Schotse onderlinge vriendschappelijke verzekeringsmaatschappij. In dat kantoorgebouw nu, met het uitzicht op Stirlings machtige kasteel, tegen de achtergrond van de Trossachs, speelt het verhaal van het slaapzak-praatje.

—o—

Een mevrouw Janette Craig, 41 jaar oud en wonend te Bridge of Allan, was

Hoofd van de afdeling Opleiding van genoemde verzekeringsmaatschappij. Dat houdt wel iets in, want in dit land van goede opleidingen en erkende diploma's is getalenteerd gebeunhaas niet goed mogelijk.

Aangezien deze Vereniging sedert lang nauwe banden onderhoudt met Stirling's Modans-school, geven haar stafleden daar geregeld lezingen over uiteenlopende onderwerpen. Zo had mevrouw Craig daar een lezing voor middelbare scholieren gehouden van 15 en 16 jaar. In het voorbijgaan had ze verteld: dat haar dochtertje, ook een tiener, met haar vriend op vakantie ging en vermoedelijk de slaapzak zou delen. Ze zei erbij dat ze zich daar geen zorgen over maakte, daar ze wist dat haar dochtertje de pil gebruikte.

Later bleek dat de tieners van de Modans-school in de wandelgangen domme en opgewonden taal hadden uitgeslagen, hetgeen via zijn zoontje aan de rector werd gerapporteerd. De rector stelde — na een maand wachten — het Hoofd van de afdeling Personeelszaken telefonisch op de hoogte van het gebeurde en eiste de garantie, dat mevrouw Craig niet weer voor een lezing zou worden uitgestuurd.

De Verzekerings-directie, hiermee geconfronteerd, stelde vast dat zulk een uitspraak tegenover 15- en 16-jarigen „de reputatie van haar maatschappij aantastte”. Mevrouw Craig werd op het matje geroepen. Ze gaf het gebeurde eerlijk toe maar repliceerde, dat zowel de School als de Verzekering aan huichelachtigheid leden, wanneer ze daar niet tegen konden.

De directie voerde aan, dat mevrouw Craig het vorig jaar al was berispt vanwege de inhoud van haar lesmateriaal voor de personeelopleiding. Dat werd dus mede in rekening gebracht. Men liet mevrouw Craig alzo vallen maar tot

GELOOF EN REVOLUTIE

De titel van dit schetsje werkt wellicht irriterend, omdat onze oudere garde gehecht is aan „Ongeloof en Revolutie”, het bekende boek van Groen van Prinsterer. In dat boek wordt ondermeer de stelling bestreden, dat de „Reformatie” het kweekbed is geweest van de „Revolutie”, zoals men bijvoorbeeld in r.k. kring beweerd heeft. Toch is er een probleem, dat niet in een handomdraai weg te werken is: wanneer is opstand geoorloofd en was de afzwering van Filips II, in 1581, goed of niet?

ANTI-REVOLUTIONAIR

In 1979 bestond de A.R.P. honderd jaar; dat heeft ze net nog gehaald. Tegen de revolutie het evangelie! Maar die leus is wel aangevochten geweest. In 1918 was hier in ons land iets dat op een revolutie lijken kon en daarna had je kamerdebatten, die het gebeurde behandelden. Toen, en later ook, werd de „anti's” voor de voeten gegooid: jullie zijn zo gezagsgetrouw, maar jullie hoogvereerde Calvinistische vaders hebben inder tijd ook een koning aan de dijk gezet. Waarom mocht dat toen wel en nu niet? En de Geuzen, die in 1572 Den Briel bezetten, droegen dan wel een penning met de beelden van Filips en het randschrift: in alles trouw aan de koning, maar zij konden toch vermoeden dat hun actie tegen Den Briel niet de goedkeuring des konings zou verwerven. Wat is daarop uw antwoord?

HET VERZET

Tijdens de bezetting van 1940-1945 was het probleem springlevend. Er waren predikanten die verkondigden, dat als de jongens opgeroepen werden voor de duitse arbeidsdienst, ze zich daaraan niet onttrekken mochten en sabotage-daden waren zonder meer uit den boze. God sloeg immers Nederland met de duitse bezetting en je mocht niet bijten in de stok waarmee Hij sloeg. De Duitsers, dat waren nu onze overheden. In Zijn toorn had de Here hen over ons gebracht en dus golden nu weer de profetieën, met na-

me van Jeremia, die Israël bestraften wegens zijn ongebroken houding onder Gods gerichten.

De achtergrond van deze mening was, dat Nederland vergelijkbaar was met Israël. Wat van Israël geschreven staat, werd op de Nederlandse staat overgebracht. Zulke klanken klinken nu nog na. Op 6 september van het vorige jaar, vlak voor de Kamerverkiezingen dus, keek ik naar een E.O.-uitzending uit Dordrecht, waarin één van de sprekers opwekte om op Christelijk-rechts te stemmen en hij deed dat vanuit 2 Kron. 14 : 7, „Laten wij deze steden versterken en ze met muren omringen, want *nóg is het land van ons*”.

Bij A. Janse lag het, geloof ik, anders. Ook hij haalde Jeremia naar voren, ook hij mispreef de verzetsgeest, maar niet vanuit de nationalistische gedachte, doch vanuit zijn kijk op het actuele spreken van de HERE, ook in de profeten des ouden verbonds. In ieder geval: vooral toen bespraken de vraag: is verzet geoorloofd?

CALVIJN

Het is uiteraard van het grootste belang, dat we Calvijn lezen, als we nadenken over het recht van opstand. Hij immers stond midden in de strijd van zijn dagen en hij heeft nog grote invloed op ons.

Zal ik achterelkaar wat citaten geven van hem? Hij schrijft aan Falais in Bazel, dat als God ons zo streng wil straffen, dat hij de tiran die er op uit is om ons te verwoesten, de vrije teu-

door
A. H. ALGRA
MAASSLUIS

gel laat, wij ons op het lijden moeten voorbereiden. God heerst immers te midden van de vijanden en Hij zal later die vijanden wel vernietigen.

Aan de hertog van Somerset schrijft hij, dat de heiligen bereid moeten zijn Gods roede te erkennen en Gods straffen moeten de hertog tot verootmoediging brengen in de vervolgingen. Staat de hertog zelf wel recht voor God, dat moet hij zichzelf maar eens afvragen.

Aan de admiraal de Coligny schrijft hij, dat hij, Calvijn, niet de hand heeft gehad in de staatsgreep van '1 Amboise, hoewel dat beweerd werd. Nee, er is iemand bij hem geweest, om hem voor zo'n opstand te polsen, maar Calvijn heeft geantwoord, dat men zich niet met verzetsdaden mocht inlaten, want dit zou tegen Gods wil zijn; en van werelds standpunt bekeken zou het ook roekeloos en overmoedig zijn. Het einde zou vreselijk wezen. Als door ons een druppel bloed vergoten werd, dan zou daaruit een stroom van bloed ontstaan, die geheel Europa zou overspoelen. Maar hij heeft wel tegen die man gezegd, dat als er een prins-van-den-bloede het zou opnemen voor de rechten van het volk, en als de parlementen zich daarbij aansloten, dan zou het de onderdanen

toegestaan zijn, die prins de helpende hand te bieden.

In de Institutie lees je hetzelfde. Hij heeft geen hoge dunk van de vorsten: zij zorgen niet voor al die dingen, waarvoor zij behoorden te zorgen, maar zij leven in genietingen, ijverig bedacht op eigen voordeel, zij bieden alle rechten, privilegiën, rechtspraken en officiële stukken te koop aan, beroven het arme volk van geld, plunderen huizen en schenden maagden en getrouwde vrouwen, doden onschuldigen en bedrijven straatoverrij, maar tóch: zij hebben slechts van de Here hun heerschappij, en zij die onrechtvaardig regeren zijn door God verwekt om de ongerechtigheid des volks te straffen; een goddeloos koning is een toorn des Heren over een land, wij mogen zijn gezag niet verachten.

Maar ook dan is er weer die „ontsnappingsmogelijkheid”: ik spreek nu over particuliere personen, zegt Calvijn. Want als er enige volksmagistraten aangesteld zijn om de willekeur der koningen te bedwingen, zoals oudtijds de ephoren waren tegenover de koningen van Sparta, of de volkstribunen tegenover de Romeinse consuls, of de demarchen tegenover de raad der Atheners, dan hebben die de plicht om het voor het volk op te nemen.

In een preek over 1 Sam. 8 : 11 zegt hij hetzelfde: Ik erken het, er bestaan enige geoorloofde middelen tegen de tirannie. Als er bijvoorbeeld andere magistraten zijn ingesteld, of Staten, waaraan de zorg voor het gemenebest is opgedragen, die zullen de vorst binnen de perken houden. Maar als deze hun plicht niet doen, dan moeten de burgers erkennen, dat dit kruis hun wordt opgelegd als een kastijding Gods over hun zonden.

DEMOCRAAT ?

Volgens Calvijn mag dus het volk alleen in opstand komen, als het daar-

een uitspraak kwam het niet. Toch pakte het haar zodanig aan, dat ze zich de volgende dag ziek moest melden, en binnen een maand was ze ontslagen! Nu stelde zij een actie in bij het bevoegde tribunaal, om eerherstel of schadeloosstelling te krijgen.

Vanwege de openbare zitting kwam deze zaak voluit in de krant. De Verzekerings-directie (vermoedelijk allemaal mannen) had het vrouwelijk Hoofd van de Personeelszaken naar de zitting gestuurd. Toen het tribunaal deze dame vroeg of zij zelf de uitspraken van mevrouw Craig als „grof wangedrag” zou betitelen, antwoordde zij: „ik heb geprobeerd mezelf op haar plaats te denken en ik zou het inderdaad grof wangedrag hebben gevonden, wanneer ik op een middelbare school iets dergelijks had gezegd”.

—o—

Tot zo ver het krantenverhaal over een „sleeping bak talk”, een slaapzakpraatje. Alvorens tot de ethische vragen over te gaan — wat u wel van ons zult verwachten — laat ons eerst de zaak op punten stellen.

Mevrouw Craig wordt door haar bazen van tijd tot tijd naar een bevriende school gestuurd om een lezing te houden. Dat zal wel niet over verzekeringswiskunde gaan — eerder een bijdrag aan de algemene vorming van tieners betekenen.

Begrijpelijk dat zij, met een dochter in de leeftijd van haar gehoor, zich aansluit op wat in de tiener-wereld leeft; aan wensen, mogelijkheden, moraal of immoraliteit. Ook begrijpelijk dat de levensinstelling van haar en haar man (je laat je dochters niet onbehoed op vakantie gaan) niet verbloed wordt. Het kan zelfs van verantwoordelijkheidsbesef getuigen, wanneer ze de jongelui

mee de „prinsen” of de „Staten” volgt. De duitser Philippson heeft Calvijn één van de eerste democraten genoemd. Hij legt verband met Calvijns opvattingen over de plaatselijke kerken. Zoals een kerkeraad de predikant of een ouderling kan afzetten, zo mogen de Staten de koning aan de kant zetten. Anderen wilden Calvijn liever een theocraat noemen; God heeft de regering, bijv. door de bijbel. Als ik Calvijns mening volg over het recht van opstand, zie ik daarin geen democratie, ook geen theocratie, maar een eigenaardige brok aristocratie. Dit dan niet in de betekenis van een aristocraat als een „deftig heer”, maar in de oude klassieke betekenis, dat de aanzienlijken de regering hebben. Dat is niet verwonderlijk bij Calvijn, met z'n klassieke scholing. Let op z'n argument van de ephoren en volktribunen. Maar het is nu niet direct een bijbels argument, dat hij gebruikt.

BLIJDE INCOMSTE

In ons land heeft nog een ander motief een rol gespeeld. Marnix en anderen hebben herinnerd aan de Blijde Incomste, de Joyeuse Entrée, waarbij de hertog van Brabant plechtig werd ingehuldigd, maar het was dan een verbond tussen de vorst en het volk; beide partijen in dat verbond hadden rechten en plichten. Dan werd verwezen naar 2 Koningen 11 : 17, Jojada maakte een verbond tussen de HERE en tussen het volk, dat het den HERE tot een volk zou zijn, *mitsgaders tussen de koning en het volk*. Houdt de koning zich niet aan het verbond, dan kan hij verdwijnen.

Calvijns gedachten pasten goed op de situatie in de Nederlanden. Hier was vanouds een adel en hier waren Staten. Men kon de „mindere overheden” volgen in de strijd tegen de vreemdeling, de Spaanse koning, Heer der Nederlanden.

ACTUEEL ?

Allerlei meningen heb ik onbesproken gelaten, zoals bijv. de geschriften van de „monarchomachen”, de bestrijders van de monarchie, en de mening van Theodorus Beza en du Plessis. De vraag is nu, hoe het zit met het recht van opstand, als we bijvoorbeeld opnieuw te lijden zouden hebben onder een bezetting, of onder een tirannie van een eigen regering. Dan hebben we aan Calvijns gedachten niet veel, in die zin namelijk, dat er dan wel geen lagere overheden zullen zijn, die het opnemen voor het volk. De Duitsers hebben ook vrij spoedig na hun inval, burgemeesters, politie-autoriteiten en provinciale goeverneurs aan de kant gezet, die niet alles deden wat zij wilden. Ook het parlement werd op non-aktief gezet. Dan blijft over: Handelingen 5 : 29, men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan mensen. In de oorlog zag je bij sommige mensen een tekst hangen in de gang: Jesaja 16 : 3, „Verbergt de verdrevene en meldt de omzwe(r)vende niet”. Als je naar dat Woord luistert, ben je al in het verzet. Dan heb je geen behoefte aan een theorie over het recht van opstand, maar je weet, wat God van je vraagt en je hebt het maar te doen.

Litteratuur

A. A. v. Schelven, Het „Heilige Recht van Opstand”, Kampen, 1920.
D. J. de Groot, De Reformatie en de Staatskunde, Franeker, 1955.
D. Nauta, Aard van de opstand in de Nederlanden in de 16e eeuw, Willem de Zwijgerstichting, 1976.
Schwartz, Calvins Briefe.
Calvin, Institutie, boek IV, hoofdstuk 20, par. 23-25.

de raad geeft: als het tot jeugdig verkeer zou geraken, draag zorg dat daar geen gevolgen van komen, want de ellende is niet te overzien. *)

Het schoolhoofd koos echter (na een maand) het standpunt van absolute kuisheid en eiste de garantie dat deze spreekster niet zou terugkomen. We kunnen slechts raden wat in die maand gebeurd is. Gesprekken tussen kinderen en ouders? Tussen ouders en schoolhoofd? Bedreigingen tegen de school, die deze taal toestaat? De naam van de school in het geding? Een hek-van-de-dampositie?

In elk geval: de rector schoof alles van zich af en nu zat de Verzekering met de zwarte piet. Niet alleen de relatie met de bevriende school stond op het spel, maar de naam van de Verzekering met haar vriendelijke naam. Hoeveel verzekeren zouden haar in de steek laten, die slaapzak-praatjes verkoopt? En hoeveel zouden de Onderlinge om dezelfde reden gaan begunstigen? Dat is in zaken een zware beslissing: te weten geen ethische, maar een zakelijke beslissing.

De spreekster gaf tegenover de directie alles volmondig toe, voelde zich allerm minst schuldig. Zodat de directie een zaak van het vorig jaar erbij moest halen, teneinde de zitting de moeite waard te maken. En hier kwam het uiteengaan der geesten: de directeuren keken naar omzetcijfers, de spreekster zag naar de opgroeiende jeugd: midden in de mogelijkheden en verleidingen van deze tijd.

Laten we hopen dat ook een directie van een Verzekeringsmaatschappij uit mannen met gewetens bestaat — maar men offerde mevrouw Craig wel op als een waardeloze pion. Beter dan één mens verloren ging, dan dat de naam der Maatschappij, en alzo haar omzet en winst, in het gedrang kwam. Begrijpelijk dat ze het verwijt, van haar onderwerp te zijn afgedwaald, als huichelachtig verwierp; wie zou al sprekende nooit een dwarsstraat aandoen? En wie hadden het slaapzak-probleem gecreëerd — de tienerjeugd, of de generatie, die verzekeringen dirigeert?

—o—

Misschien zegt een lezer, die de voorgaande opstelling volgde: wat nu — moeten we onze kinderen hun gang maar laten gaan op buitenechtelijke seksuele wegen?

Dat had u van ons niet verwacht. En zo zijn we niet. Maar er zijn twee dingen aan de orde, die we goed moeten onderscheiden. Blijkbaar is het spel des geslachten ook op de Schotse scholen aan de orde — terecht of ten onrechte. En voorts: er wordt getracht de jeugd voorzorgen mee te geven om erger te voorkomen — terecht of ten onrechte. Dat zijn twee heel verschillende dingen.

Denk bijvoorbeeld aan iets anders; we zitten nu eenmaal in een verzekerings-affaire. Je kunt brand stichten en dat is heel slecht. Je kunt ook een brandverzekering sluiten en dat is heel goed.

Betekent dit laatste nu, dat je rustig brand kunt stichten wanneer je verzekerd bent? Stellig niet.

Een ander voorbeeld. Je bent als jager verplicht, je te verzekeren tegen de gevolgen van een jachtongeluk. Maar betekent dit, dat je het met de zorgvuldigheid niet meer nauw hoeft te nemen? Allerm inst.

Zo willen we het slaapzak-praatje van mevrouw Craig graag verstaan. Ze zette niet aan tot voortijdig bandeloos verkeer; hetgeen ook bepaald niet nodig was. Maar ze liet wel een waarschuwing vallen tegen verschrikkelijke gevolgen voor alle betrokkenen; wat geen van haar directeuren voor zijn rekening had durven nemen.

—o—

Wellicht had ze wijs gedaan met de jongelui ook de kwestie van het brandstichten en verzekeren duidelijk te maken. Dat vermeldt de krant niet. We vermoeden trouwens, dat zulk een waarschuwing als hypocrisie zou worden opgenomen; iets waar ze niet aan wilde.

Vandaag is de vraag naar wat kán groter dan de vraag naar wat mág. De techniek schijnt het in veel gevallen van de ethiek te winnen — en dat is het werk van een volwassen generatie. We kunnen dat betreuren en dat doen we. We denken aan een vriend, die ons al jaren geleden zei: „jij en ik vechten voor een prijsgegeven vesting, maar je hebt gelijk.”

*) Met Kerst lagen 2 pasgeboren kindertjes in London te vondeling in de kou. De moeders zijn intussen opgespoord, respectievelijk 15 en 16 jaar oud.

Vervolg van pagina 75

OPKLIMMEN TOT GOD

ter door Mormoonse schrijvers herhaald.

In de serie *Discourses* van Mormoonse leiders komen we de opmerkingen tegen „de God die ik dien is een God die eeuwig veranderlijk is...” (Brigham Young, deel 1, pag. 93), en „Bedenk dat God, onze hemelse Vader, misschien ook eens een kind en een sterveling geweest is net als wij en dat hij stapje voor stapje is opgeklommen. (Orson Hyde, deel 1, pagina 123).

Het idee van een zekere *evolutie*, een beweging van laag naar hoog, is ook te vinden in het al genoemde „King Follett Discourse” van 1844. Daar zei Joseph Smith het volgende: „Hier dan is eeuwig leven — het kennen van de enige wijze en ware God; en u moet leren om zelf goden te zijn en koningen en priesters van God, op dezelfde wijze als alle Goden voor u gedaan hebben, namelijk door steeds iets verder te komen... tot u de opstanding uit de dood deelachtig wordt en in... heerlijkheid kunt wonen, net als diegenen die in eeuwige macht gezeten zijn...”

Deze verklaring ligt niet zo ver af van wat we lezen in de „officieel gewijde literatuur”. In het boek *De Leer en de Verbonden* lezen we, in het kader van de leer van het „eeuwige huwelijk”: (en de verheerlijkte mensen) zullen de engelen en de goden, die daar zijn geplaatst, „voorbijgaan naar hun verhoging en heerlijkheid in alle dingen, zoals op hun hoofd is verzegeld, welke heerlijkheid voor eeuwig een volheid en een voortzetting van de nacomelingschap zal zijn.

Dan zullen zij goden zijn, omdat zij geen einde hebben; daarom zullen zij van eeuwigheid tot eeuwigheid zijn, omdat zij voortgaan; dan zullen zij boven alles zijn, omdat alle dingen aan hen zijn onderworpen. Dan zullen zij goden zijn, omdat zij alle macht hebben, en de engelen aan hen zijn onderworpen.

Abraham ontving bijvrouwen, en zij baarden hem kinderen, en het werd hem tot gerechtigheid gerekend, omdat zij hem werden gegeven, en hij Mijn wet onderhield; en eveneens deden Izak en Jakob niets anders dan hetgeen hun werd geboden; en omdat zij niets anders deden dan hetgeen hun werd geboden, zijn zij hun verhoging ingegaan overeenkomstig de beloften, en zijn op hun troon gezeten, en zijn geen engelen, doch zijn goden.”

(L. & V. 132 : 19, 20, 37)

Wie dat geen „evolutionisme” vindt mag zeggen wat het dan is!

Adam en God

Tenslotte moet iets worden gezegd over een (later omstreden) gedachte van Brigham Young als zouden Adam en God (Elohim) aan elkaar gelijk zijn. De gewraakte uitspraak luidt als volgt: „Toen onze vader Adam in de Hof van Eden kwam, betrad hij die met een volmaakt lichaam („Celestial body”) en bracht Eva, één van zijn vrouwen met hem. Hij hielp bij het maken en organiseren van de wereld. Hij is Michael, de Aartsengel, de Oude van Dagen, over wie heilige mannen geschreven en gesproken hebben. Hij is onze vader en onze God, en de enige God met wie we te maken hebben” (Journal of Discourses deel 1, pagina 50).

Voorzover deze schrijver bekend is deze uitspraak (die onder andere door *Leer en Verbonden* 27 : 11 gestaafd lijkt te worden) door de

Mormoonse theologen niet teruggenomen, maar wel van verschillende interpretaties voorzien die het volle effect ervan wat verzachten.

De zondeval is goed

De mormoonse visie op de zondeval is voor niet Mormonen zeker ook opmerkelijk.

In de eerste plaats moet artikel 2 van hun geloofsbelijdenis vermeld worden, dat gelooft „dat de mens zal worden bestraft voor zij neigen zonden en niet wegens Adams overtreding”. Maar het wordt merkwaardiger als de mens dan gevallen is, prijst hij God; want door de zondeval komt niet alleen de zonde en de ellende in de wereld. Ze is ook oorzaak van de geboorte van nageslacht en ze geeft de mens, die een vrije wil heeft, de kans bij God te horen.

Het Boek van Mormon zegt:

Welnu, indien Adam niet had overtreden, zou hij niet zijn gevallen, doch in de hof van Eden zijn gebleven. En alles, wat was geschapen, had in dezelfde staat moeten blijven, waarin het verkeerde, nadat het was geschapen; en aldus zou het voor eeuwig zijn gebleven en zonder einde zijn geweest.

En Adam en Eva zouden geen kinderen hebben gehad. Zij zouden daarom in een staat van onschuld zijn gebleven, en geen vreugde hebben gehad, want zij kenden geen ellende, en geen goed hebben gedaan, want zij kenden geen zonde.

Doch ziet, alles werd gedaan in de wijsheid van Hem, Die alles weet. Adam viel, opdat de mensen mochten zijn; en de mensen zijn, opdat zij vreugde mogen hebben.”

(2 Nephi 2 : 22-25)

Een bevreemdender — en onchristelijker — gedachtengang valt haast niet voor te stellen.

Terloops... door P. C. VAN WIJK

Vreemdeling op aarde

II (slot)

Vreemdeling in eigen land

Van de gelovigen in Hebr. 11 wordt gezegd dat ze vreemdelingen en bijwoners waren op aarde. Abraham heeft dat zelf heel duidelijk gezien en tegenover anderen erkend. Als zijn vrouw Sara sterft (Gen. 23) heeft hij geen grond om zijn vrouw daarin te begraven. Hij woont dan in Hebron, hij leeft in het door God aan hem beloofde land, maar hij moet aan de Hethieten vragen of ze een stuk grond aan hem willen verkopen. En zo verkoopt Efron de Hethiet de spelonk van Makpela aan Abraham voor vierhonderd sikkelen zilver, een groot bedrag maar dat was voor Abraham geen bezwaar. Abraham betaalt voor grond die hem door God in belofte was gegeven. De schrijver van de brief aan de Hebreeën geeft een verklaring. Nadat hij heeft verteld dat Abraham en de anderen er voor uit gekomen zijn dat ze vreemdelingen waren op aarde, zegt hij dat zij die zulke dingen zeggen een vaderland zoeken, dat ze verlangen naar een beter, een hemels vaderland.

Een vaderland in de hemel

De Here Jezus heeft de Zijnen geleerd dat Zijn koninkrijk niet is van deze wereld, maar dat Zijn koninkrijk een koninkrijk der hemelen is. Dat koninkrijk is nu al bezig te komen, maar zal straks bij Jezus' wederkomst in volkomenheid er zijn. Zover is het nu nog niet. Dat is echter wel het eindpunt, het einddoel. Van dat koninkrijk der hemelen zijn de gelo-

vigen burgers. Daarom kan Paulus in Filippienzen zeggen (3 : 20): 'Maar ons burgerschap (vaderland) is in de hemel...' Wat Paulus daarmee precies bedoelde hebben de gelovigen in Filippi goed kunnen begrijpen. Filippi was een romeinse kolonie in Griekenland. Er woonden veel oud-militairen en ze hadden het recht om daar in Filippi, buiten hun moederland, hun leven in te richten naar het romeinse recht en de romeinse gewoonten. Ze konden zeggen: 'Ons vaderland is in Rome', maar intussen woonden ze ver van hun vaderland. Ze waren wel in Filippi, maar niet van Filippi. Welnu, zo maakt Paulus de gelovigen duidelijk, dat hun vaderland eigenlijk in de hemel is, daar is Jezus ook, maar ze wonen nog op aarde.

Dát heeft Abraham geloofd. Datzelfde geloof moeten ook wij hebben. In Hebr. 11 wordt ons niet maar als een stuk geschiedenis het een en ander van o.a. Abraham verteld. De bijbel wil ons leren om vanuit de positie van Abraham onze eigen positie vandaag te bepalen. We wonen in deze wereld, maar we zijn burgers van het Koninkrijk der hemelen.

God zet ons in deze wereld, Hij zet ons hier aan het werk, Hij laat ons hier bezig zijn, Hij geeft ons hier van alles en nog wat. Maar toch moeten we ons hier niet te vast hechten, we moeten ons gedrag niet afstemmen op deze wereld (Rom 12). We moeten mensen zijn met een andere visie, een andere kijk op de dingen.

Als Paulus in Ef. 4 zegt dat de gelovigen anders zijn dan de ongelovigen dan betekent dat niet dat ze beter zijn. Anders zijn ze omdat ze Christus hebben leren kennen, de dag van

Christus hebben gezien zoals Abraham. 'Here God, wij zijn vervreemden door te luisteren naar Uw stem...'

Vervreemden, vreemdelingen. Dat geldt ook van ons, maar wat betekent dat nu concreet?

Afstand nemen

Als gelovige op deze aarde wonen heeft iets betrekkelijks, niet in je verhouding tot God maar in je verhouding tot de wereld. Je woont en werkt op deze aarde — dat moet, het is opdracht van God — maar in dat wonen en werken van ons hier moet altijd iets blijven van afstand nemen, van toezien. Niet in deze zin dat je je opsluit in een klooster, je veilig verstopt achter dikke kerkmuren. We moeten als mensen op deze aarde immers licht-der-wereld zijn. Het afstand nemen moet echter het karakter hebben van niet al te veel waarde hechten aan aardse dingen. Van allerlei dingen zullen we misschien afscheid moeten nemen terwille van onze Vader. Je hebt een baan of niet, je bereidt je voor op iets wat je graag wilt gaan doen, je hebt een stereo-installatie, een racefiets of een auto, maar je moet dat alles bezitten als niet-bezittende. Zo spreekt de bijbel daarover in 1 Kor. 7. Paulus zegt o.a. heel duidelijk dat zij die een vrouw hebben die moeten hebben als hadden ze geen vrouw, dat zij die kopen moeten doen alsof ze geen eigenaar worden.

Vreemdeling zijn betekent dat je je niet overgeeft aan je bezit, je baan, je meisje of je jongen. Je bent op weg naar een ander land, waar God alles is in allen.

Dat vreemdelingschap geeft een bepaald karakter aan je leven, maar legt je niet aan banden alsof je een onvrije zou zijn. De bijbel leert ons ook dat we door Jezus zijn vrijgemaakt en dat we ons geen juk van dienstbaarheid mogen laten opleggen. Je mag van alles genieten, in vrijheid blij zijn. Als je God maar in de ogen kunt blijven kijken.

Je bent vreemd in deze wereld. Alles ligt hier onder de macht van de vergankelijkheid, van het voorbijgaande. Je werken hier heeft zin, maar ontleent zijn betekenis eigenlijk

aan de toekomst van de Heer. Je zult precies als Abraham, Gods beloften hier op aarde misschien maar voor een deel wegdragen, maar je mag de toekomst van Jezus wel zien, precies zoals Abraham de komst van de Heer zag.

Vreemdeling zijn, durf je het aan zoals Abraham het aandurfde en aankón?

Je kunt het als je het met Jeremia belijdt (30 : 7) dat God je te sterk is, dat je tegen Hem niet op kunt. Als je dat zeggen kunt ben je niet alleen vreemd in deze wereld, maar dan vervreemd je tenslotte van jezelf, van je eigen-ik, van je zelfzucht, van je zonden. Dát is vrucht van de Geest: heiliging van je leven.

En eens is de vreemdelingschap vergeten, als je in het huis van de Vader volledig bent opgenomen.

God schaamt zich niet voor ons

In vers 16 van Hebr. 11 staat tenslotte nog een machtig woord, nl.: God schaamt Zich niet voor ons, want Hij heeft voor ons een stad bereid. Daar ligt de sleutel, waardoor je je vreemdelingschap hier zult kunnen aanvaarden.

God schaamt Zich niet voor je. Schaam jij je niet voor Hem!

Het februari-nummer van Verkenning is geheel gewijd aan het thema Vreemdelingschap. Losse nummers kunnen worden besteld bij Bram van Dijke, Lange Naarderweg 38, 1211 AC Hilversum (tel. 035-16057).

Opbouw-artikelen ds H. de Jong op A4

Dit is het tweede artikel in het kader van de uitgave van waardevolle Opbouw-artikelen. Eerder schreven we in Opbouw 28-1-83, over de A-serie 'Om de Schrift'.

Hier volgt de D-serie, waarin de ethische onderwerpen aan de orde komen.

In de komende weken volgen dan de B- (In kerk en gemeente en C- (Christen in de samenleving - kerk in de wereld) serie.

D. ETHIEK

D1 Bijbelgebruik (2 pag.)

(Twee kernzinnen: 'er bestaat geen christelijke moraal, los van Christus onze Verlosser. ... Verschraal daarom de Bijbel niet tot een boek van een vreugdeloze moraal').

D2 Abortus provocatus (11 pag.)

(Naar aanleiding van een preek over Spreuken 29:18 ontpint zich een discussie met D. J. Buwalda over 'de behandeling van ethische kwesties in de Woordbediening', 'gebruik van voorbehoedsmiddelen', en dit alles in het kader van bovengenoemd onderwerp).

D3 Over homofilie (15 pag.)

(Naar aanleiding van een preek

over Rom. 1:24-32 volgt een discussie met ds H. J. van der Kwast. HdJ eindigt met: 'Duidelijk heeft ook kunnen worden dat bij ons beiden, ds Van der Kwast en mij, de wil er is om, ook op dit punt, door de Schrift te laten leiden. Vandaar ook dat onze discussie uitliep op vragen rondom het Schriftgebruik'.

D4 Ongehuwd samenwonen? (8 pag.)

(Deze artikelenserie is al eerder in brochure-vorm verschenen. een viertal aspecten aan het ongehuwd samenwonen worden belicht: politieke, sociale, psychologische en het religieuze).

D5 Het kernwapenvraagstuk (20 pag.)

(Een discussie met B. Goudzwaard en E. Schuurman.)

D6 De G.O.S. en de homofilie (3 pag.)

(Naar aanleiding van de G.O.S. 1980. HdJ komt terug op zijn preek (D3) en benadrukt hier meer de 'revolutionaire gelijkmakingsdrift die de hele samenleving doortrekt').

Wat de bestelling van deze artikelen betreft, daarin is het één en ander gewijzigd. De betaling moet vanaf nu niet meer vooraf, maar achteraf gebeuren. Het procédé bij de A-reeks was blijkbaar dermate onduidelijk

dat er geen gelijk bedrag binnenkwam. De tweede wijziging is dat de brief(kaart) moet aankomen bij: Freddy Gerkema, Wanningstraat 163, 8031 ZT Zwolle.

Dan tenslotte nog iets over die A-reeks. Artikel A4 telt geen 2 pag. maar 5, omdat hierin naast 'Begint de bijbel bij Gen. 12' ook verwant artikel 'Plaatsbepaling' is opgenomen. Wat de bestellingen betreft, er kan enige tijd voorbijgaan voordat u de door u bestelde artikelen ontvangt. Dat komt doordat we de bestellingen opsparen en dat kost een paar weken. Freddy Gerkema

Kerknieuws

Akkoord van Kerkelijk Samenleven
Het „Akkoord” van onze kerken is onlangs van de pers gekomen. Alle kerkeraden is een aantal exemplaren toegezonden.

Een kleine oplage is gemaakt bij Buijten en Schipperheijn; de kosten per exemplaar zijn f 1,— + porto. (Regelingen i.v.m. aantal etc. staan in de brief aan de kerkeraden.)

Adres: Valkenburgerstraat 106, 1011 NA Amsterdam, tel. 020-236612.

H. J. Bruins

Het telefoonnummer van H. J. Bruins is: 038-540224.

PROBLEMEN MET UW KINDEREN?

Wie zou ze in deze tijd niet hebben? Heeft U ze ook?

Dan moet U zich NU aanmelden als abonnee van een nieuw **CHRISTELIJK OPVOEDKUNDIG MAANDBLAD**, genaamd „**OP WEG NAAR MORGEN**”, dat thans door een Werkgroep wordt voorbereid. U bent dan verzekerd van toezending vanaf het eerste nummer, zodat U geen aflevering behoeft te missen, wat jammer zou zijn gezien de **SERIES** artikelen!

Hoe belangrijk het blad voor U kan zijn, moge blijken uit het volgende overzicht van de **RUBRIEKEN**:

VAN BABY TOT PUBER

De lichamelijke ontwikkelingen van het kind.

NAAR SCHOOL

De nieuwe basisschool, begeleidingsdiensten, tests, het democratiseringsproces, enz.

PROBLEEMKINDEREN

Kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden, het gehandicapte kind, langdurig zieke kinderen.

„LAAT DE KINDEREN TOT MIJ KOMEN”

„Te onderwijzen en te doen onderwijzen”, zowel thuis, op school als door de kerk.

OPVOEDEN NU!

Onderlinge verhoudingen, macht en gezag, gebod en verbod, volhouden of toegeven, grote kinderen grote zorgen, kinderen die „andere wegen” gaan, „als er niet meer te praten valt”, één-oudergezinsproblemen!

De Redactie zal bestaan uit een pedagoog, kinderpsycholoog, kinderarts, maatschappelijk werk(st)er, enkele predikanten en mensen uit de praktijk van het kleuter-, lager- en middelbaar onderwijs. Voor hen is de Bijbel het onfeilbare Woord van God en dus ook gezaghebbend op het terrein van onderwijs en opvoeding. Hun namen worden t.z.t. bekendgemaakt.

Om met een voldoende aantal abonnees te kunnen starten, moet er veel en langdurig reclame gemaakt worden, en dat is een erg dure aangelegenheid. **BROEDERS EN ZUSTERS**, als een **CHRISTELIJK opvoedkundig maandblad** U lief is, help dan een handje om de noodzakelijke propaganda te kunnen voeren.

En als elke lezer(wa) van „Opbouw” zich NU aanmeldt als toekomstig abonnee zijn we snel waar we wezen willen en kan het eerste nummer nog vóór de a.s. zomer verschijnen!

Het kan niet zonder U!

Bij voldoende respons op deze advertentie wordt U in volgende van de gang van zaken op de hoogte gehouden.

OPENHARTIG

Rubriek waarin U Uw eigen opvoedingsprobleem kwijt kunt, dat gepubliceerd wordt met het commentaar van een deskundige, en waarop iedereen kan reageren!

WAT ZOU U DOEN IN DIT GEVAL?

Voor de talloze „alledaagse” opvoedkundige probleempjes, waarvan U wel eens wilt weten „hoe anderen dat doen”!

OP UW GEZONDHEID!

De kinderarts behandelt kinderziekten en beantwoordt Uw vragen op dit terrein; voorlichting over de voeding, tips en recepten!

KINDERMODE

Nieuwtjes op dit gebied en patronen om kinderkleren zelf te maken!

ALLERLEI

Om maar wat te noemen: gezelschapsspelletjes, vrijetijdsbesteding voor het hele gezin, fiets- en autozitjes voor de kleintjes, het maken van leuke kinderfoto's, enz.

BON

Ik ben erg blij met dit initiatief van de Werkgroep, en als het blad er komt wil ik geen enkel nummer missen!

- ☐ Noteert U mij dus als toekomstig abonnee voor f 25,— per half jaar / f 45,— per jaar.
- ☐ Voor de propaganda wil ik een bijdrage geven van f, en hoor wel van U hoe ik die kan overmaken.
- ☐ Bij de rubrieken miste ik er nog een over
- ☐ Op grond van kennis en ervaring acht ik mij/ben ik bevoegd om als redacteur(trice) te fungeren voor de rubriek waarnaar ik bij deze solliciteer.

Naam:

Straat:

Postcode:

Plaats:

Deze BON s.v.p. ALS BRIEF zenden aan (of een briefkaart sturen naar dit adres: „**OP WEG NAAR MORGEN**”

Postbus 345, 1200 AH Hilversum

Aan allen die (gaan) studeren in Rotterdam

Wij willen graag de namen en adressen hebben van jongelui die werken of studeren in Rotterdam, of die in augustus bij leven en welzijn hopen te komen.

We denken zowel aan de mensen die lid willen worden van onze kerk in Rotterdam, alsook aan de lieden, die omdat ze het weekend thuis doorbrengen, lid blijven van hun thuiskerk.

Misschien kunnen we voor de eerste groep desgewenst helpen bij het vinden van goede huisvesting. Verder denken we dat alle kamerbewoners soms behoefte hebben aan gezelligheid plus iets goeds in hun maag: we hebben ervaring in het organiseren van grote fondue-avonden!

Zit je nog midden in je examen? Geef toch nu al je naam en adres even op aan mevr. G. van Wolfswinkel, Gratamastraat 6, 3067 SE Rotterdam, tel. 010-202437.

Redakteleden:

Ir. A. W. Biersteker;
T. Hoekstra
Ds. H. de Jong;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Dovenetel 45,
8446 SH Heerenveen
Tel. 05130-20476

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 42,— per jaar of f 22,— per halfjaar.
Buitenland f 50,— p. jaar of f 65,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Brabantlaan 122,
2101 SK Heemstede
Tel. 023-285825

Geen positieverandering voor de wijkgemeente Antwerpen-Deurne

Om enig misverstand te voorkomen vestigt de Commissie-Evangelisatie-België, welke namens de kerkeraden van Dordrecht-Z. en Eindhoven verantwoordelijk is voor het evangelisatiewerk van onze kerken in Antwerpen e.o., op het volgende:

Zoals u zult hebben gelezen is onze evangelist Kommer Groeneveld op 7 oktober l.l. na een met goed gevolg afgelegd examen door de Classis Utrecht beroepbaar gesteld binnen het verband onzer kerken. In nauw overleg tussen de wijkgemeente Antwerpen-Deurne en Eindhoven werd (in Eindhoven) besloten een beroep uit te brengen op Kandidaat Groeneveld, welk beroep inmiddels door hem is aangenomen. Op 18 december werd br. Groeneveld bevestigd als predikant met bijzondere evangelisatieopdracht in de Antwerpen-Deurne.

Uiteraard is dit een zaak die ons met grote vreugde vervult.

Bij de bespreking van de gevolgen van deze andere status van br. Groeneveld tussen afgevaardigden van de kerkeraden van de 'zende' kerken Dordrecht-Z. en Eindhoven en de voornoemde commissie werd vastgesteld dat hierdoor aan de positie van 'Antwerpen' niets zal veranderen. Het blijft een evangelisatiepost met steun van Deputaten Evangelisatie en bovenvermelde kerkeraden.

Uiteraard kan — evenals heden het geval was — de steun van andere kerkeraden, verenigingen en particulieren niet gemist worden. De bedoeling van dit persbericht is dan ook u te wijzen op de onverminderde noodzaak het rijkgezegende evangelisatiewerk in Antwerpen-Deurne te blijven steunen met uw giften, zodat ook in de toekomst het evangelie kan worden verspreid in een stad, die helaas zo ver aan de boodschap van Gods reddende liefde is verzonken. Wij zijn ervan overtuigd ook in de nu komende periode, met een eigen predikant in Antwerpen op Uw hulp te kunnen rekenen.

Namens de Commissie-Evangelisatie-België,

Drs J. M. F. Lamet, voorz.

Nieuws uit breder kring

Openingsdag G.'83 „Vernieuwing van de Gemeente”

Deze dag werd door de Evangelische Alliantie in „de Doelen” te Rotterdam gehouden met de bedoeling het nieuwe jaarthema voor 1983 aan te kondigen. Na het evangelisatorisch jaar E.'82, dat voor veel gemeenten en groepen een stimulans is geworden voor een meer gemotiveerde aanpak van het evangelisatiewerk, bleek er bij velen behoefte te bestaan aan een vervolg.

E.'82 benadrukte immers, hoe evangelisatie alles te maken heeft met het totale leven van een christen en het functioneren van de gemeente. En wil de gemeente werkelijk missionair zijn in deze ontkerstenende wereld, dan zal geestelijke vernieuwing steeds weer nodig zijn.

Er was voor de ontmoetingsdag een goede belangstelling, zeker de minder goede weersomstandigheden in aanmerking genomen. Behalve de diverse sprekers werd medewerking verleend door de Ridderkerkse kinderen o.l.v. Jennifer v. d. Hoek. De spontane kinderzang gaf de dag een apart cachet, dat door de aanwezigen bijzonder werd gewaardeerd.

Prof. dr J. P. Versteeg, hoogleraar aan de Theologische Hogeschool van de Chr. Geref. Kerken te Apeldoorn sprak als eerste over „Bijbelse bezinning op „vernieuwing van de gemeente.” Hij ging voor zijn toespraak uit van het door de voorzitter van de EA, prof. van Bommel, gelezen Bijbelgedeelte Handeling 2.

Hier zien we duidelijk, betoogde prof. Versteeg, dat de gemeente een gemeente van Christus is. De preek die Petrus in de tempel houdt is voluit Christusprediking. Christus maakt de gemeente tot wat ze is en de Geest geeft een ieder een plaats en taak. Daarom moet ieder gemeentelid het hebben van de genade van Christus. Hoe verschillend de mensen ook zijn, ze ontvangen daar allen het teken van vuur door diezelfde Geest.

Allerlei mensen gaan profeteren en daar zijn ook heidenen bij. Het nieuwe begin op het Pinksterfeest luidt een nieuwe bedeling in, waarin de één naast de ander staat. De Geest doet in de gemeente een echte gemeenschap beleven, aldus de Apeldoornse hoogleraar, zoals een windvlaag het hele huis vervulde. Dat legt zo'n beslag op de gemeente, dat men niet meer over elkaar wil heersen en diepgeslagen kloven verdwijnen. Eens zal dat allemaal voorbij zijn, desnoods door een oorlog. Het gaat in de gemeente niet meer om de enkeling, maar om de gemeenschap met elkaar in dienende liefde. Het waarachtige gemeente-zijn is gegeven in het werk van Christus en de Geest. Laten we, zo eindigde prof. Versteeg zijn toespraak, de gemeente nooit afschrijven. God doet ook vandaag vinden, wat we zoeken.

Ds G. Brucks, die directeur is van Youth for Christ-Europa, had als onderwerp van zijn toespraak „Wat is er in Europa aan de hand met de gemeente?”

Door zijn ervaring in allerlei landen kon deze predikant melden, dat de Europese kerken het, wat het gemeente-zijn betreft, er niet zo best afbrengen. Zij legden veel nadruk op de prediking en de administratie, maar te weinig op de onderlinge gemeenschap. Dat gaat zich eens wreken en vandaag aan de dag onder vinden we daarvan de gevolgen. Als dat niet gaat veranderen, zullen steeds meer jongeren en ouderen bij gebrek aan onderlinge band de gemeente laten voor wat ze is. Het is nodig om speler met elkaar om te gaan en dat er meer warmte in de gemeente komt. Een koude gemeente heeft geen aantrekkingskracht naar buiten, integendeel. Alleen als we momenten van warmte inbouwen, zal er iets van gemeentevernieuwing

terecht komen, alsds ds Brucks in zijn door de aanwezigen als praktisch ervaren toespraak.

l'Abri

- 12-3 Prof. dr Sander Griffioen, Alistair McIntyre's boek, After Vertue
- 19-3 Drs Wim Rietkerk, Is geloven projectie?
- 26-3 Dick Westerkamp, Op weg naar een verantwoorde levensstijl

VAKANTIE IN HET MONTFERLAND

Met ingang van 15 maart 1983 ter beschikking in mooi oud huis comfortabele vakantie-ruimte voor twee personen. Vlakbij prachtige wandelgebieden.

Inlichtingen: Ds M. J. W. Schopenhauer, Oudste Poortstraat 15, 7041 AP 's-Heerenberg, tel. 08346-2689.

Als U een camping zoekt, waar U als christen Uw zelf kunt zijn, kom dan met Uw gezin of groep naar

Evangelische Camping „t BELOOFDE LAND”.

Bosweg 17 - 3781 NG Voorthuizen
Telefoon 03429 - 2942.

Meisje zoekt

IEMAND VAN 20 JAAR om in de periode 15-5 tot 4-6 weken met vakantie te gaan.

Brieven onder nr. 11-3 bureau „Opbouw”, Nooitgedacht 3, 3701 AL Zeist.

In de serie

HULP BIJ BIJBELSTUDIE (6) is verschenen

— MALEACHI —

— dialoog tussen God en mens.
— P. C. van Wijk, D. van der Molen
72 pag. f 7,50

Hoe kan een studievereniging zo goed mogelijk functioneren?

De brochure geeft een handleiding voor bijbelstudie. De methode is toegepast bij behandeling van de dialogen in Maleachi en getoetst op bijbelstudieweekends.

Bestellen bij: C. J. van Dijke,
Marterlaan 2,
2116 EX Hilversum
postgiro: 3910300

De brochure kan gebruikt worden voor gemeenschappelijke en individuele studie.

GLJC
Gereformeerd Landelijk Jeugdcomité

Een uitgave van het Gereformeerd Landelijk Jeugd Comité in samenwerking met Buitjes & Schipperheijn te Amsterdam.

Voor al uw

handels- en familiedrukwerk - boeken folders enz.

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist